

Владислав Теремецький,

доктор юридичних наук, професор, завідувач
сектору проблем реалізації господарського
законодавства відділу проблем модернізації
господарського права та законодавства
Державної установи «Інститут економіко-
правових досліджень імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України».
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2667-5167>

Олег Бернацький,

кандидат юридичних наук, керівник
юридичної фірми «Адвокат і Закон», м. Київ.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3133-9034>

СУБ'ЄКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Авторами статті здійснено комплексне дослідження суб'єктів, відповідальних за забезпечення екологічної безпеки в Україні, крізь призму публічно-владної діяльності органів державної влади та адміністративно-правових механізмів, що реалізуються у сфері охорони навколишнього середовища. Актуальність обраної теми зумовлена посиленням екологічних загроз за сучасних умов, зокрема внаслідок тривалої антропогенної діяльності, структурних дисбалансів у сфері використання природних ресурсів, а також наслідків масштабної збройної агресії проти України, яка завдала значної шкоди природним ресурсам, об'єктам інфраструктури та екосистемам загалом. У цьому контексті екологічна безпека є не лише складовою державної екологічної політики, а й важливим елементом національної безпеки, що потребує ефективного адміністративно-правового забезпечення.

Методологічну основу дослідження становлять системно-структурний і функціональний підходи, застосування яких дало змогу виокремити та обґрунтувати трирівневу модель суб'єктів забезпечення екологічної безпеки. Формально-юридичний метод використано для аналізу нормативного закріплення компетенції відповідних суб'єктів і процедур адміністративно-юрисдикційного реагування у сфері охорони довкілля. Методи аналізу, синтезу та узагальнення застосовано з метою виявлення проблем узгодженості повноважень суб'єктів публічного управління та формулювання практичних рекомендацій щодо вдосконалення адміністративно-правового механізму забезпечення екологічної безпеки.

Обґрунтовано, що система забезпечення екологічної безпеки в Україні має складний, багаторівневий і поліфункціональний характер та охоплює широке коло суб'єктів, наділених різними за обсягом і змістом повноваженнями. До цієї системи належать органи загальної компетенції, спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади, органи державного нагляду (контролю), органи місцевого самоврядування, а також інші суб'єкти публічної адміністрації, які реалізують контрольні, наглядові, дозвільні та адміністративно-юрисдикційні функції у сфері охорони довкілля. Наголошено, що саме суб'єкти владних повноважень відіграють ключову роль у формуванні та реалізації механізмів екологічної безпеки, оскільки вони уповноважені не лише запобігати екологічним правопорушенням, а й застосовувати заходи адміністративного примусу та забезпечувати притягнення правопорушників до адміністративної відповідальності.

Доведено, що ефективність забезпечення екологічної безпеки значною мірою залежить від чіткості нормативного закріплення компетенції відповідних суб'єктів, узгодженості форм і методів їх діяльності, а також відсутності дублювання або прогалів у правовому регулюванні. Особливу увагу приділено формам і методам адміністративно-юрисдикційної діяльності, зокрема державному екологічному нагляду, провадженню у справах про адміністративні правопорушення та застосуванню санкцій.

Окремо проаналізовано особливості реалізації владних повноважень в умовах воєнного стану та у повоєнний період. Вказано, що держава формує спеціальні методики обрахунку шкоди, завданої довкіллю внаслідок збройної агресії, що свідчить про інституціоналізацію «воєнного» напрямку екологічної безпеки.

Практичне значення результатів полягає у можливості використання запропонованого функціонального розмежування суб'єктів і їх інструментів для удосконалення процедур контролю, документування порушень

і підготовки юридично стійких матеріалів у справах про адміністративні екологічні правопорушення.

Ключові слова: екологічна безпека, охорона довкілля, екологічна політика, екологічні правопорушення, державний екологічний нагляд (контроль), природні ресурси, природокористування, охорона довкілля, відшкодування екологічних збитків, суб'єкти владних повноважень.

Teremecky V., Bernatskyi O.

Subjects Ensuring Environmental Safety in Ukraine

The article provides a comprehensive study of entities responsible for environmental safety in Ukraine through the prism of public authority activities and administrative and legal mechanisms implemented in the field of environmental protection. The relevance of the chosen topic is due to the intensification of environmental threats under current conditions, in particular as a result of prolonged anthropogenic activity, structural imbalances in the sphere of natural resource use, as well as the consequences of large-scale armed aggression against Ukraine, which has caused significant damage to natural resources, infrastructure facilities and ecosystems in general. In this context, environmental security is not only a component of state environmental policy, but also an important element of national security that requires effective administrative and legal support.

The methodological basis of the study consists of systemic-structural and functional approaches, the application of which made it possible to identify and substantiate a three-level model of entities ensuring environmental security. The formal-legal method was used to analyze the regulatory framework governing the competence of the respective entities and the procedures for administrative-jurisdictional response in the field of environmental protection. Methods of analysis, synthesis, and generalization were applied to identify inconsistencies in the powers of public administration entities and to formulate practical recommendations for improving the administrative-legal mechanism for ensuring environmental security.

It is substantiated that the system for ensuring environmental safety in Ukraine is complex, multi-level, and multifunctional, encompassing a wide range of actors with different scopes and content of powers. This system includes general-competence authorities, specially authorized central executive bodies, state supervision (control) bodies, local self-government authorities, and other subjects of public administration that perform control, supervisory, permitting, and administrative-jurisdictional functions in the environmental sphere. The article demonstrates that public authorities play a key role in shaping and implementing environmental safety mechanisms, as they are empowered not only to prevent environmental offenses but also to apply measures of administrative coercion and to ensure that offenders are brought to administrative liability.

The study proves that the effectiveness of ensuring environmental safety largely depends on the clear normative delineation of competences, the coherence of forms and methods of activity, and the absence of duplication or gaps in legal regulation. Particular attention is paid to the forms and methods of administrative-jurisdictional activity, including state environmental supervision (control), proceedings in cases of administrative environmental offenses, and the application of sanctions. The article also analyzes the peculiarities of exercising public authority under martial law and in the post-war period, showing that the state is developing special methodologies for calculating environmental damage caused by armed aggression, which indicates the institutionalization of the "wartime" dimension of environmental safety.

The practical significance of the results lies in the possibility of using the proposed functional differentiation of subjects and their instruments to improve control procedures, documentation of violations, and the preparation of legally robust materials in cases of administrative environmental offenses.

Keywords: environmental security, environmental protection, environmental policy, environmental offenses, state environmental supervision (control), natural resources, nature management, environmental protection, compensation for environmental damages, subjects of public authorities.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку української держави характеризується істотним ускладненням екологічної ситуації, що зумовлено поєднанням тривалого антропогенного впливу, структурних дисбалансів у сфері природокористування та наслідків збройної агресії проти України. Масштабне руйнування промислових об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури, забруднення земель, водних ресурсів і атмосферного повітря об'єктивно актуалізують питання екологічної безпеки не лише як складової державної екологічної політики, а й як одного з ключових елементів національної безпеки загалом.

В умовах воєнного стану екологічні загрози набувають системного характеру та потребують оперативного, скоординованого адміністративно-правового реагування з боку держави. Водночас ефективність такого реагування значною мірою залежить від належного функціонування системи суб'єктів забезпечення екологічної безпеки, насамперед суб'єктів владних повноважень, уповноважених здійснювати державний контроль і нагляд, а також адміністративно-юрисдикційну діяльність у цій сфері. Недостатня узгодженість їх компетенції, фрагментарність нормативного регулювання та процесуальні дефекти оформлення матері-

алів контролю негативно позначаються на рівні захищеності довкілля та реальній реалізації екологічних прав громадян.

За таких умов особливої актуальності набуває наукове осмислення системи суб'єктів забезпечення екологічної безпеки в Україні, форм і методів реалізації ними владних повноважень, а також пошук шляхів удосконалення адміністративно-правових механізмів у період дії воєнного стану та у повоєнний час. Практичний вимір окресленої проблематики посилюється тим, що у правозастосовній діяльності регулярно виникають спори щодо меж компетенції суб'єктів публічної адміністрації у сфері екологічної безпеки та юридичної природи актів їх реагування (зокрема щодо правомірності проведення контрольного заходу, належності повноважень посадової особи, визначеності й мотивованості вимог та подальших наслідків для адресата).

Зокрема, у судовій практиці актуальним залишається питання співвідношення контрольних (наглядних) повноважень і адміністративно-юрисдикційних механізмів: чи є припис самостійною санкцією, чи виключно інструментом усунення порушення, а також які правові наслідки спричиняє його невиконання. Позиції адміністративних судів, у тому числі Верховного Суду, свідчать про сформовану тенденцію до розмежування припису як обов'язкової вимоги щодо усунення порушень і санкційних заходів, що можуть застосовуватися виключно у випадках і порядку, прямо передбачених законом [1].

Додаткову складність створює повномасштабна збройна агресія, під час якої екологічні ризики пов'язані не лише з традиційними порушеннями природоохоронного законодавства, а й з наслідками руйнування промислових, інфраструктурних та природних об'єктів. За таких умов ключового значення набуває не лише реагування на правопорушення, а й належна процесуальна фіксація обставин, що формує доказову базу для подальшого провадження: якість актів/протоколів, повнота встановлення фактичних даних, допустимість доказів, коректність процедур та визначеність вимог до адресата. Саме на цьому етапі часто закладаються підстави для подальшого оскарження рішень і нівелювання результатів реагування.

У науковій доктрині обґрунтовується необхідність удосконалення підходів до фіксації екологічних збитків, а також чіткого визначення кола уповноважених суб'єктів, спроможних здійснювати таку фіксацію в умовах збройного конфлікту та безпосередньо після завершення бойових дій. На нормативному рівні держава формує спеціальні методики обрахунку шкоди та збитків, завданих довкіллю внаслідок збройної агресії, що свідчить про інституціоналізацію «воєнного» напрямку екологічної безпеки та створює підґрунтя для подальшої адміністративно-юрисдикційної практики у сфері притягнення винних осіб до відповідальності та відшкодування екологічних збитків [2]. Водночас у практичній площині істотно зростає значення стандартів доказування, процедурної коректності та використання сучасних технічних і цифрових засобів фіксації екологічної шкоди, на чому акцентують увагу і профільні органи державного екологічного контролю [3].

У такий спосіб контрольні органи та посадові особи виступають ключовими суб'єктами, які поєднують екологічне управління з юрисдикційним механізмом відповідальності, забезпечуючи перехід від виявлення порушення до юридично значущого рішення у справі.

Метою статті є визначення системи суб'єктів забезпечення екологічної безпеки в Україні та з'ясування особливостей реалізації ними владних повноважень у сфері адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення. Для досягнення поставленої мети у статті здійснюється аналіз наукових підходів до розуміння екологічної безпеки як об'єкта публічно-правового регулювання, надається характеристика системи суб'єктів її забезпечення, визначаються форми і методи адміністративно-юрисдикційної діяльності відповідних органів, а також виявляються особливості реалізації владних повноважень в умовах воєнного стану та у повоєнний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення екологічної безпеки в Україні традиційно розглядається у вітчизняній правовій доктрині як комплексна проблема, що охоплює екологічно-правові, адміністративно-управлінські та інституційні аспекти. Значний науковий доробок присвячено визначенню екологічної безпеки, її місцю в системі екологічного права, співвідношенню з екологічними правами людини та функціями держави у сфері охорони довкілля.

Окресленій проблематиці присвятили свої праці такі вітчизняні вчені, як В. І. Андрейцев, Г. В. Анісімова, Г. І. Балюк, С. Б. Гавриш, А. П. Гетьман, А. С. Євстігнєєв, О. С. Заржицький, А. Б. Качинський, Т. Г. Ковальчук, С. М. Кравченко, М. В. Краснова, Ю. А. Краснова, Ю. О. Легеза, Н. Р. Малишева, В. Л. Мунтян, В. П. Тихий, М. І. Хилько, Ю. С. Шемшученко, О. І. Шкуратов, М. В. Шульга та інші.

Особливе значення для формування теоретичних засад правового забезпечення екологічної безпеки мають праці, в яких екологічна безпека обґрунтовується як самостійна юридична категорія та водночас як

складова національної й транснаціональної безпеки. У науковій дискусії звертається увага на проблемність чинної законодавчої дефініції (ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4]) та необхідність більш чіткого розкриття її змістовних ознак. Зокрема, підкреслюється обмеженість законодавчого визначення (яке зводить екологічну безпеку переважно до запобігання небезпеці для здоров'я людини та ускладнює визначення «межі якості» природного середовища), що обґрунтовує потребу доктринального уточнення категорії «екологічна безпека» [5, с. 210].

На рівні систематизації та узагальнення інститутів екологічного права і публічного управління суттєву методологічну роль відіграють навчальні та наукові видання, у яких комплексно висвітлюються питання державного управління природокористуванням, екологічного контролю та нагляду, а також правових інструментів забезпечення екологічної безпеки.

У сучасній навчально-науковій літературі з екологічної безпеки всебічно висвітлено мету та завдання державного нагляду (контролю), принципи його здійснення, процедурні вимоги до проведення контрольних заходів, а також структуру й ключові елементи інституційного механізму контролю у відповідній сфері, що формує належне доктринальне підґрунтя для подальшого аналізу системи суб'єктів забезпечення екологічної безпеки [6, с. 139].

Окремий напрям наукових досліджень пов'язаний з організаційно-правовими засадами екологічної безпеки та інституційними моделями публічного управління у цій сфері.

На думку М. В. Сокол та А. О. Богданової, за умов воєнного стану екологічна безпека фактично перетворюється на пріоритетний напрям національної безпеки, що вимагає посилення інституційної спроможності публічної влади, міжвідомчої координації та активнішого залучення експертного середовища й міжнародних партнерів [7, с. 42]. Н. А. Макаренко та О. Ю. Макаренко розглядають правове забезпечення екологічної безпеки в умовах воєнного стану як комплекс заходів, спрямованих на мінімізацію екологічних ризиків, належну фіксацію шкоди, а також формування правових підстав для її подальшого відшкодування у національних та міжнародних процедурах [8, с. 203].

Для адміністративно-правового аналізу важливими є дослідження адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення, яку в науково-навчальних джерелах визначають як застосування адміністративних стягнень за діяння, що порушують встановлений порядок природокористування, охорони довкілля та екологічної безпеки [6, с. 187].

Водночас у працях Т. К. Оверковської та Н. М. Опольської систематизовано підходи до юридичної відповідальності за екологічні правопорушення загалом і, зокрема, розкрито функції юридичної відповідальності (компенсаційну, превентивну, каральну, стимулюючу, виховну), що має значення для оцінки практичної дієвості санкцій у природоохоронній сфері [9, с. 14].

Незважаючи на наявні дослідження у доктрині бракує комплексного аналізу суб'єктів забезпечення екологічної безпеки з погляду їх адміністративно-юрисдикційних повноважень у воєнний і повоєнний періоди, що визначає актуальність цього дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічна безпека у правовому вимірі виступає складною міжгалузевою категорією, що поєднує екологічно-правові та адміністративно-правові інструменти регулювання. Законодавча дефініція екологічної безпеки закріплена у ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4] як такий стан довкілля, за якого забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Зазначена дефініція є базовою для подальшого розуміння функцій держави щодо гарантування безпечного довкілля і формування системи суб'єктів, які забезпечують її практичну реалізацію.

У доктрині підхід до «системи екологічної безпеки» часто пов'язується з її структурними елементами: об'єкти, суб'єкти, загрози, екологічна політика, принципи та форми забезпечення. У цьому сенсі показовою є позиція, відповідно до якої система забезпечення екологічної безпеки охоплює об'єкти екологічної безпеки, суб'єкти, загрози, екологічну політику та принципи і форми забезпечення. При цьому до суб'єктів забезпечення екологічної безпеки віднесено: Президента України, державні та місцеві органи влади; правоохоронні органи та військові формування; громадян та їх об'єднання [10, с. 13]. Наведена класифікація дає змогу розрізнити широке коло учасників екологічних правовідносин, однак для адміністративно-правового аналізу доцільно деталізувати саме суб'єктів владних повноважень, оскільки вони здійснюють контроль, нагляд і адміністративно-юрисдикційне реагування.

У межах публічно-правового підходу доцільно окреслити склад суб'єктів забезпечення екологічної безпеки як широку систему учасників, у якій ключовими є суб'єкти владних повноважень, що формують політику, здійснюють управління та забезпечують контроль/юрисдикційне реагування. З огляду на те, що

екологічна безпека в сучасних умовах дедалі виразніше розглядається як складова національної безпеки, важливо враховувати, що чинне законодавство про національну безпеку визначає сектор безпеки і оборони як систему органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних і розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, а також громадян і громадських об'єднань, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України.

З огляду на предмет дослідження, систему суб'єктів забезпечення екологічної безпеки доцільно розглядати як багаторівневу модель публічної адміністрації, у якій можна умовно виокремити три блоки:

1. **Суб'єкти стратегічного рівня** (органи, які визначають державну політику та задають загальні пріоритети). Забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги розглядаються як конституційний обов'язок держави, що формує рамку для розподілу функцій між органами влади [11, с. 124]. Стратегічний рівень включає органи, які формують екологічну політику та визначають її пріоритети. Зокрема, стратегічні пріоритети екологічної політики визначені Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [12], а екологічна політика спрямована на забезпечення конституційного права на безпечне довкілля і відшкодування шкоди. Додатково слід враховувати, що у 2025 році було схвалено стратегічні документи, спрямовані на реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони довкілля на період до 2029 року та затверджено операційний план заходів на 2025–2027 роки, що підсилює інституційну складову забезпечення екологічної безпеки [13].

2. **Суб'єкти управлінсько-регуляторного рівня** (органи, що реалізують політику через дозвольні, координаційні та інформаційні механізми). Це ті органи, що забезпечують реалізацію екологічної політики через нормативно-адміністративні інструменти: дозвольні процедури, погодження, облік, реєстри, інформаційні системи, стандарти і правила.

У системі забезпечення екологічної безпеки значну роль відіграє державний управлінський компонент, який має чітко виражені інститути й механізми на різних територіальних рівнях (національному, регіональному, місцевому) [10, с. 15]. При цьому інституційна архітектура суб'єктів управлінського рівня є динамічною: зміни у структурі центральних органів виконавчої влади та їх компетенції безпосередньо впливають на розподіл функцій у сфері довкілля [14]. У доктрині адміністративно-правового регулювання підкреслюється, що управління у сфері екологічної безпеки реалізується через поєднання нормотворчих, дозвольних, контрольних і координаційних інструментів публічної адміністрації, а ефективність цієї системи прямо залежить від чіткості компетенційного розмежування та процедурної визначеності управлінських рішень [15, с. 21].

3. **Суб'єкти контрольного й адміністративно-юрисдикційного рівня** охоплюють органи й посадових осіб, які здійснюють державний нагляд (контроль), фіксацію виявлених порушень у процесуальній формі, ініціюють та забезпечують провадження у справах про адміністративні правопорушення, а також застосовують адміністративні стягнення та інші заходи впливу. Саме цей блок має визначальне значення для реалізації адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення, оскільки забезпечує дієвість правового режиму екологічної безпеки через своєчасне, належне та невідворотне реагування на порушення.

Актуальність реформування цього блоку підтверджується також урядовими документами 2025 року, які прямо вказують на потребу переходу до сучасної, прозорої та проєвропейської системи державного екологічного контролю [13].

Запропонований поділ суб'єктів забезпечення екологічної безпеки на стратегічний, управлінсько-регуляторний та контрольний/адміністративно-юрисдикційний блоки ґрунтується на адміністративно-правових критеріях: обсязі та характері компетенції (нормотворча й політико-стратегічна; управлінсько-дозвольна й координаційна; контрольна та юрисдикційна), переважних інструментах реалізації повноважень (стратегії, програми, акти планування; дозволи, погодження, реєстри, моніторинг; перевірки, приписи, протоколи, постанови у справах про адміністративні правопорушення), а також юридичному результаті реагування – тобто правових наслідках актів діяльності відповідних суб'єктів для адресатів.

Такий підхід дає змогу не лише формально окреслити коло учасників системи, а й показати її як ієрархію суб'єктів владних повноважень, у межах якої стратегічні рішення трансформуються в управлінські процедури, а їх дотримання гарантується контрольними та адміністративно-юрисдикційними механізмами.

Змістовне наповнення кожного з виокремлених блоків зумовлене не лише їх функціональним призначенням, а й конкретним колом суб'єктів, компетенція яких закріплена в законодавчих та підзаконних

актах. До суб'єктів стратегічного рівня належать органи, що визначають державні пріоритети та рамки екологічної політики: Верховна Рада України (законодавче встановлення екологічних стандартів і засад політики), Президент України (формування загальнодержавних пріоритетів і безпекового виміру), Кабінет Міністрів України (державні програми, стратегії та організаційні рішення), а також інші суб'єкти державної політики, які формують нормативну основу екологічної безпеки. У межах цього блоку важливо враховувати, що стратегічні документи задають орієнтири для всієї системи суб'єктів і визначають вектор реформування державного екологічного контролю та координації у сфері довкілля.

До стратегічного рівня доцільно також віднести Раду національної безпеки і оборони України, яка забезпечує координацію та узгодження безпекових пріоритетів, зокрема щодо реагування на екологічні загрози загальнодержавного характеру.

З огляду на безпековий вимір екологічної безпеки цей рівень передбачає взаємодію із суб'єктами сектору безпеки і оборони, які в межах компетенції залучаються до запобігання та реагування на екологічні ризики, пов'язані з надзвичайними ситуаціями та наслідками воєнних дій. Таким чином, стратегічний блок формує не лише нормативно-політичні орієнтири, а й координаційні передумови для узгодженого функціонування управлінсько-регуляторного та контрольного/адміністративно-юрисдикційного рівнів.

Управлінсько-регуляторний блок охоплює суб'єктів публічної адміністрації, що забезпечують реалізацію екологічної політики через дозвольні, регуляторні, інформаційні та координаційні інструменти. До нього належать спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади у сфері довкілля та природних ресурсів, їх територіальні органи, а також органи, що здійснюють погодження, ведення реєстрів, організацію моніторингу і планування відновлювальних заходів.

Органи місцевого самоврядування у межах делегованих і власних повноважень виконують важливу роль у забезпеченні екологічної безпеки на територіальному рівні (організація заходів з охорони довкілля, участь у реагуванні на локальні екологічні ризики, взаємодія з контролюючими органами, ініціювання фіксації шкоди довкіллю). Водночас саме суб'єкти контрольного й адміністративно-юрисдикційного рівня, насамперед органи державного екологічного нагляду (контролю) та уповноважені посадові особи, забезпечують практичну дієвість режиму екологічної безпеки, оскільки здійснюють перевірки, фіксують порушення, складають процесуальні документи й ініціюють провадження у справах про адміністративні правопорушення, формуючи доказову базу для притягнення винних осіб до відповідальності. Тож система суб'єктів екологічної безпеки функціонує як взаємопов'язаний ланцюг: стратегічні рішення задають правила й стандарти, управлінсько-регуляторні органи реалізують їх у процедурах, а контрольні та юрисдикційні суб'єкти гарантують дотримання через невідворотне реагування.

Водночас слід враховувати, що екологічна безпека в законодавстві та науковій доктрині трактується не лише як умова збереження життя і здоров'я людини, а й як комплексний правовий режим, який охоплює різні сфери діяльності, у тому числі пов'язані з обороною. Наголошується, що вимоги екологічної безпеки поширюються на військові й оборонні об'єкти та підлягають дотриманню під час дислокації військових частин, а також переміщення військ і техніки [11, с. 124].

Окремої уваги потребує той факт, що в сучасних умовах забезпечення екологічної безпеки в Україні вимагає системної координації дій держави з інститутами громадянського суспільства та міжнародними партнерами. В умовах воєнного стану до розв'язання екологічних проблем активно залучаються політичні партії, громадські організації, незалежні експерти, наукові установи та міжнародні інституції.

Така взаємодія посилює спроможність держави щодо фіксації шкоди, завданої довкіллю, документування екологічних правопорушень, а також формування комплексної політики відновлення. Водночас це зумовлює необхідність чіткого визначення компетенції, процедур і відповідальності кожного учасника з метою запобігання дублюванню функцій і «розмиванню» відповідальності.

Адміністративно-юрисдикційна діяльність у сфері екологічної безпеки є різновидом публічно-владної діяльності, спрямованої на виявлення та процесуальне документування правопорушень, розгляд справ і застосування передбачених законом заходів впливу. Вона реалізується як послідовний ланцюг дій: контроль (нагляд) → фіксація порушення → оформлення матеріалів → розгляд справи → санкційне реагування → контроль виконання та/або оскарження. Базовою (первинною) формою виступає державний екологічний нагляд (контроль). Його завдання полягає у забезпеченні дотримання вимог законодавства про охорону довкілля та екологічну безпеку всіма державними органами, підприємствами, установами, організаціями та громадянами [6, с. 189]. При цьому наголошується, що нагляд за додержанням і застосуванням законів у сфері екологічної безпеки є врегульованою нормами діяльністю органів влади, спрямованою на запобігання і припинення порушень та захист прав громадян і інтересів держави. Саме контроль/нагляд

забезпечує доказову базу для подальшої адміністративної юрисдикції, що без належної фіксації фактів застосування адміністративних стягнень стає процесуально вразливим.

Для правильного розуміння компетенції суб'єктів контрольного й адміністративно-юрисдикційного рівня принциповим є розмежування актів реагування та санкційних заходів. Зокрема, припис органу державного екологічного нагляду (контролю) слід розглядати як владну вимогу щодо усунення виявлених порушень і відновлення стану законності, тобто як інструмент припинення правопорушення та превенції його повторення, тоді як адміністративне стягнення (штраф та інші заходи впливу) є формою реалізації адміністративної відповідальності й може застосовуватися лише за наявності складу правопорушення та з дотриманням установленої процедури. Такий підхід узгоджується із судовою практикою. Так, у постанові Верховного Суду від 31.01.2025 у справі № 420/7880/19 підкреслено тенденцію до розмежування припису як обов'язкової вимоги щодо усунення порушень і санкційних заходів, які можуть застосовуватися виключно у випадках і порядку, прямо передбачених законом [1]. Відповідно, саме від процесуальної коректності дій суб'єкта контролю (встановлення факту порушення, належне документування, дотримання процедури) залежить, чи зможе система перейти від контрольного реагування до юрисдикційного притягнення винної особи до відповідальності.

У такий спосіб контрольні органи та посадові особи виступають ключовими суб'єктами, які поєднують екологічне управління з юрисдикційним механізмом відповідальності, забезпечуючи перехід від виявлення порушення до юридично значущого рішення у справі.

Методи адміністративно-юрисдикційної діяльності доцільно згрупувати таким чином:

1) превентивно-контрольні. До них належать контрольні заходи та моніторинг, проведення вимірювань і перевірок, аналіз документації, встановлення причин і умов правопорушень, а також застосування актів реагування з метою припинення порушень. Контроль у природоохоронній сфері має системний характер і здійснюється з дотриманням визначених принципів, процедурних вимог та організаційних засад [6, с. 125];

2) процесуально-юрисдикційні. Це методи забезпечують формування юридично значущих матеріалів (документування проступку, складання протоколу, збір доказів, розгляд справи уповноваженим органом/судом). Важливо, що адміністративна відповідальність в екологічній сфері застосовується в адміністративному та судовому порядкух. При цьому розрахунок збитків не є обов'язковою умовою притягнення до адміністративної відповідальності [6, с. 187]. Така особливість є водночас і перевагою (оперативність реагування), і ризиком (потреба ретельного дотримання процедури та доведення складу проступку);

3) санкційно-примусові. До цієї групи належать адміністративні стягнення та інші заходи адміністративного впливу, що застосовуються у разі вчинення винних і протиправних діянь, які посягають на встановлений порядок використання природних ресурсів, охорону довкілля, забезпечення екологічної безпеки та екологічні права громадян. Перелік таких адміністративних правопорушень передбачений главою 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення [16].

Застосування адміністративної відповідальності в екологічній сфері має важливе значення для відмежування її від кримінальної відповідальності. Таке розмежування здійснюється з урахуванням ступеня суспільної небезпеки діяння та тяжкості заподіяних наслідків. За відсутності істотної шкоди порушення вимог природоохоронного законодавства тягне адміністративну відповідальність відповідно до норм Кодексу України про адміністративні правопорушення, тоді як заподіяння істотної шкоди довкіллю є підставою для кримінально-правової оцінки відповідного діяння за Кримінальним кодексом України [17].

У межах адміністративно-юрисдикційної діяльності суттєве значення має взаємозв'язок екологічної відповідальності з механізмами компенсації заподіяної шкоди. Повноваження щодо відшкодування збитків і втрат, завданих порушенням екологічного законодавства, здійснюються спеціально уповноваженими органами державного управління у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів відповідно до статей 20 – 20-2 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4]. Поряд із цим законодавством передбачено право громадських природоохоронних організацій звертатися до суду з позовами про відшкодування шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону довкілля [9, с. 78].

Наведене доводить, що система реагування на екологічні правопорушення є змішаною: адміністративні стягнення забезпечують швидке припинення та покарання, тоді як механізми відшкодування шкоди реалізуються також у цивільно-правовому та судовому порядку [18, с. 196].

Водночас проблемним аспектом практики є те, що результативність адміністративно-юрисдикційної діяльності залежить від якості контрольного етапу: якщо правопорушення зафіксовано неналежним

чином, подальше провадження стає вразливим і може бути нівельоване оскарженням. Саме тому ключовим напрямом удосконалення є не лише підвищення розмірів штрафів, а й стандартизація доказування та процесуального оформлення матеріалів.

В умовах воєнного стану відбулася суттєва трансформація екологічних ризиків і управлінських пріоритетів: екологічна безпека дедалі чіткіше сприймається не лише як напрям екологічної політики, а як складова національної безпеки. Відповідно держава визначає захист довкілля серед пріоритетів безпекової політики, формуючи належну нормативно-правову основу, інституційну систему органів виконавчої влади та механізми підтримки і реагування.

По-перше, змінюється характер загроз і, відповідно, коло об'єктів адміністративного реагування. Поряд із традиційними порушеннями природоохоронного законодавства (недотримання правил водокористування, порушення вимог поведінки з відходами, незаконна порубка тощо) постають наслідки бойових дій: руйнування промислових об'єктів, забруднення ґрунтів і водних ресурсів, пожежі, мінування територій, деградація та пошкодження природних екосистем. Це зумовлює потребу переорієнтації діяльності суб'єктів владних повноважень від переважно «класичного» контролю за господарською діяльністю до оперативного реагування на воєнно зумовлені екологічні наслідки.

По-друге, трансформуються інструменти й процедури публічного управління у сфері екологічної безпеки, а в окремих випадках контрольна діяльність зазнає тимчасових обмежень. Показовим є нормативне врегулювання припинення (обмеження) заходів державного нагляду (контролю) в умовах воєнного стану, зокрема постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 № 303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану» [19]. Це свідчить про те, що в умовах воєнного стану держава була змушена поєднувати потребу у здійсненні контролю з об'єктивними обмеженнями, зумовленими безпековою ситуацією та особливостями функціонування інституцій. У результаті відбулося зміщення пріоритетів: від систематичного нагляду за діяльністю суб'єктів господарювання до оперативної фіксації та документування шкоди довкіллю, завданої військовими діями, і формування підґрунтя для її подальшого відшкодування.

По-третє, фіксація шкоди довкіллю виокремлюється як самостійний «воєнний» напрям адміністративно-правової діяльності. Н. А. Макаренко та О. Ю. Макаренко наголошують на потребі належного документування збитків і формування доказової бази, придатної для національних і міжнародних процедур, пропонуючи розробити спеціальну методичку їх встановлення [8, с. 202] та прийняти окремий закон, який визначив би порядок фіксації й коло уповноважених суб'єктів. Також підтримується ідея покладення на органи місцевого самоврядування обов'язку проводити екологічний аудит на безпечних територіях або одразу після завершення бойових дій для оперативної фіксації шкоди та ідентифікації її заподіявачів.

По-четверте, формується інституційна інфраструктура «воєнної екологічної безпеки». Прикладом є організаційні рішення щодо упорядкування інформації про збитки: створення оперативного штабу для фіксації та систематизації інформації щодо спричинених збитків і наповнення реєстру, зокрема із залученням представника Державної екологічної інспекції України [20]. Така інституціоналізація підсилює адміністративну спроможність держави, оскільки реєстри й координаційні механізми утворюють організаційну основу для подальших юридичних процедур.

По-п'яте, повоєнний період вимагає переходу від «фіксації шкоди» до «відновлення й відповідальності». Після завершення активної фази бойових дій екологічна безпека набуде відновлювального характеру: першочерговими будуть рекультивация пошкоджених територій, відновлення водних ресурсів, лісів, природно-заповідного фонду, а також удосконалення механізмів контролю та юрисдикційного реагування, щоб забезпечити невідворотність юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. У цьому аспекті важливим є поєднання адміністративних та судових інструментів з механізмами відшкодування шкоди, адже законодавство передбачає можливість реалізації вимог про компенсацію збитків уповноваженими органами та звернення до суду природоохоронних організацій.

Отже, специфіка воєнного та повоєнного періодів полягає у зміні акцентів у діяльності суб'єктів владних повноважень: від здійснення «звичайного» екологічного контролю – до фіксації шкоди довкіллю та формування належної доказової бази, а в подальшому – до відновлення довкілля, відшкодування збитків і посилення адміністративно-юрисдикційних механізмів. Така трансформація вимагає більш чіткого нормативного визначення компетенції уповноважених суб'єктів, узгодження процедур і стандартизації доказування, що є необхідною умовою ефективного публічно-правового захисту довкілля.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що система суб'єктів забезпечення екологічної безпеки в Україні має розглядатися як цілісний механізм публічного управління, упорядкований за функціями та

повноваженнями. Її трирівнева структура (стратегічний, управлінсько-регуляторний, контрольний/адміністративно-юрисдикційний блоки) розкриває логіку переходу від формування екополітики до її реалізації та забезпечення відповідальності за порушення. Критеріями поділу виступають компетенція суб'єктів, інструменти діяльності та юридичний результат реагування для адресатів. Визначальною для дієвості режиму екологічної безпеки є роль контрольного рівня, який поєднує екологічне управління з юрисдикційним механізмом відповідальності та забезпечує перехід від фіксації порушення до рішення у справі.

Для правозастосування принциповим є розмежування припису як вимоги усунення порушення та стягнення як санкційної форми відповідальності, що відповідає підходу Верховного Суду. Подальше вдосконалення має бути спрямоване на узгодження компетенцій і процедур між суб'єктами, стандартизацію документування та посилення інституційної спроможності в умовах воєнних і повоєнних викликів.

Список використаних джерел

1. Постанова Верховного Суду від 31 січня 2025 р. у справі № 420/7880/19. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=124846986> (дата звернення: 13.02.2026).
2. Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 13.10.2022 № 424: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1416-22#Text> (дата звернення: 13.02.2026).
3. Методики розрахунку розмірів шкоди, внаслідок надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану: офіційна інформація Державної екологічної інспекції України. URL: <https://www.dei.gov.ua/post/2309> (дата звернення: 13.02.2026).
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 13.02.2026).
5. Мельник П. В., Климович А. О. До питання визначення екологічної безпеки. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 2. С. 209-214.
6. Забезпечення екологічної безпеки : підручник / авт. кол.: М. В. Сарапіна, В. А. Андронов, С. Р. Артем'єв, О. В. Бригада, О. В. Рибалова. Харків, 2019. 249 с.
7. Сокол М. В., Богданова А. О. Забезпечення екологічної безпеки в Україні в умовах воєнного стану. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2025. Т. 36 (75). № 1. С. 42-47.
8. Макаренко Н. А., Макаренко О. Ю. Правове забезпечення екологічної безпеки в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 82, ч. 2. С. 201-209.
9. Оверковська Т. К., Опольська Н. М. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення : навч. посіб. Вінниця, 2019. 254 с.
10. Буканов Г. М. Система забезпечення екологічної безпеки України. Журнал східноєвропейського права. 2018. № 56. С. 12-19.
11. Корнеев Ю. В. Поняття та правове регулювання екологічної безпеки в Україні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2021 № 49. С. 122-125.
12. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 12.02.2026).
13. Про схвалення Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.06.2025 № 625-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/625-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.02.2026).
14. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо діяльності Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства : постанова Кабінету Міністрів України від 10.12.2025 № 1653. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1653-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.02.2026).
15. Ємець Л. О. Адміністративно-правові засади управління у сфері забезпечення екологічної безпеки держави : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2019. 42 с.
16. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 11.02.2026)

17. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.02.2026).
18. Якимець О. І. Інститут юридичної відповідальності в екологічному праві України: сучасні теоретико-правові проблеми. Актуальні проблеми держави і права. 2023. Вип. 97. С. 196–202.
19. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 № 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.02.2026).
20. Про створення оперативного штабу для фіксації, упорядкування інформації та формування єдиного реєстру збитків, заподіяних довкіллю внаслідок вторгнення Російської Федерації на територію України : наказ Державної екологічної інспекції України від 01.03.2022 № 73. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/2243> (дата звернення: 15.02.2026).

References

1. *Verkhovnyi Sud (31 Sichnia 2025). Postanova u spravi № 420/7880/19 [Suprem Court (2025, January 31). Judgment in case No. 420/7880/19].* Retrieved from <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=124846986> [in Ukrainian].
2. *Ministerstvo zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy (2022, October 13). Pro zatverdzhennia Metodyky vyznachennia shkody ta zbytkiv, zavdanykh terytoriiam ta ob'ektam pryrodno-zapovidnoho fondu vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii: nakaz № 424 [On approval of the Methodology for determining damage and losses caused to territories and objects of the nature reserve fund as a result of the armed aggression of the Russian Federation: Order No. 424].* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1416-22#Text> [in Ukrainian].
3. *Derzhavna ekolohichna inspektsiia Ukrainy. Metodyky rozrakhunku rozmiriv shkody, vnaslidok nadvychaynykh sytuatsii ta/abo pid chas dii voiennoho stanu [Methodologies for calculating the amount of damage as a result of emergencies and/or during martial law] (2026).* Retrieved from <https://www.dei.gov.ua/post/2309> [in Ukrainian].
4. *Verkhovna Rada Ukrainy. Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha: Zakon Ukrainy № 1264-XII [On Environmental Protection: Law of Ukraine No. 1264-XII]. (1991, June 25).* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> [in Ukrainian].
5. Melnyk, P. V. & Klymovych, A. O. (2025). Do pytannia vyznachennia ekolohichnoi bezpeky [On the issue of defining environmental security]. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal - Legal Science Electronic Journal*, 2, 209-214 [in Ukrainian].
6. Sarapina, M. V., Andronov, V. A., Artemiev, S. R., Bryhada, O. V. & Rybalova, O. V. (2019). *Zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky [Ensuring environmental security].* Kharkiv [in Ukrainian].
7. Sokol, M. V. & Bohdanova, A. O. (2025). Zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky v Ukraini v umovakh voiennoho stanu [Ensuring environmental security in Ukraine under martial law]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: yurydychni nauky – Scientific Papers of V. I. Vernadsky Ternopil National University. Series: Legal Sciences*, 36(75), 1, 42–47 [in Ukrainian].
8. Makarenko, N. A. & Makarenko, O. Yu. (2024). Pravove zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky v umovakh voiennoho stanu [Legal support of environmental security under martial law]. *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, 82(2), 201–209 [in Ukrainian].
9. Overkovska, T. K. & Opolska, N. M. (2019). *Yurydychna vidpovidalnist za ekolohichni pravoporushennia [Legal liability for environmental offenses].* Vinnytsia [in Ukrainian].
10. Bukanov, H. M. (2018). Systema zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky Ukrainy [The system of ensuring environmental security in Ukraine]. *Zhurnal skhidnoievropeiskoho prava – Journal of Eastern European Law*, 56, 12–19 [in Ukrainian].
11. Kornieiev, Yu. V. (2021). Poniattia ta pravove rehuliuвання ekolohichnoi bezpeky v Ukraini [Concept and legal regulation of environmental security in Ukraine]. *Naukovi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurydsprudentsiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Law*, 49, 122–125 [in Ukrainian].
12. *Verkhovna Rada Ukrainy. Pro Osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku: Zakon Ukrainy № 2697-VIII [On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental*

- Policy of Ukraine until 2030: Law of Ukraine No. 2697-VIII*. (2019, February 28). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> [in Ukrainian].
13. Kabinet Ministriv Ukrainy. *Pro skhvalennia Stratehii reformuvannia systemy derzhavnogo nahliadu (kontroliu) u sferi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha, ratsionalnoho vykorystannia, vidtvorennia i okhorony pryrodnykh resursiv na period do 2029 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2025–2027 rokakh: rozporiadzhennia № 625-r* [On approval of the Strategy for reforming the system of state supervision (control) in the field of environmental protection, rational use, reproduction and protection of natural resources until 2029 and approval of the operational action plan for its implementation in 2025–2027: Order No. 625-r] (2025, June 25). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/625-2025-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
  14. Kabinet Ministriv Ukrainy. *Pro vnesennia zmin do deiakykh aktiv Kabinetu Ministriv Ukrainy shchodo diialnosti Ministerstva ekonomiky, dokillia ta silskoho hospodarstva: postanova № 1653* [On amendments to certain acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine regarding the activities of the Ministry of Economy, Environment and Agriculture: Resolution No. 1653] (2025, December 10). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1653-2025-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
  15. Yemets, L. O. (2019). *Administratyvno-pravovi zasady upravlinnia u sferi zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky derzhavy* [Administrative and legal principles of governance in the field of environmental security of the state]: Doctoral dissertation abstract. Kharkiv [in Ukrainian].
  16. *Verkhovna Rada Ukrainy. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia* [Supreme Council of Ukraine. Code of Ukraine on Administrative Offenses] (1984, December 7). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> [in Ukrainian].
  17. *Verkhovna Rada Ukrainy. Kryminalnyi kodeks Ukrainy* [Criminal Code of Ukraine] (2001, April 5). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
  18. Yakymets, O. I. (2023). *Instytut yurydychnoi vidpovidalnosti v ekolohichnomu pravi Ukrainy: suchasni teoretyko-pravovi problemy* [The institution of legal liability in environmental law of Ukraine: modern theoretical and legal problems]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Actual problem of state and law*, 97, 196–202 [in Ukrainian].
  19. Kabinet Ministriv Ukrainy. *Pro pryypynennia zakhodiv derzhavnogo nahliadu (kontroliu) v umovakh voiennoho stanu: postanova № 303* [Rabinet of Ministers of Ukraine. On termination of state supervision (control) measures during martial law: Resolution No. 303] (2022, March 13). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
  20. *Derzhavna ekolohichna inspektsiia Ukrainy. Pro stvorennia operatyvnoho shtabu dlia fiksatsii, uporiadkuvannia informatsii ta formuvannia yedynoho reiestru zbytkiv, zapodiianykh dokilliu vnaslidok vtornennia Rosiiskoi Federatsii na terytoriiu Ukrainy: nakaz № 73* [State ecological inspection of Ukraine. On the establishment of an operational headquarters for recording, systematizing information and forming a unified register of environmental damage caused by the invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine: Order No. 73] (2022, March 1). Retrieved from <https://www.dei.gov.ua/posts/2243> [in Ukrainian].

Стаття надійшла 07.02.2026

Стаття прийнята до друку 10.03.2026

Стаття опублікована 30.04.2026.